

حکم اِحداد در اسلام و بررسی رواج‌های نامشروع آن

پوهنمل نقیب الدین قاضی زاده

دیپارتمنت فقه و قانون پوهنځی شریعات پوهنتون بدخشان

qazizadanaqibuddin@gmail.com

0009-0004-5208-69

نویسنده

نشانی برقی

نشانی ارکاید

چکیده

مقاله‌ای را که پیش روی دارید در صدد بیان حکم شرعی اِحداد (ترک زینت) در مصائب از منظر قرآن، سنت و فقه اسلامی بوده و با توجه به مشکلات شرعی و رواج‌های ناپسندی که در جامعه امروزی راجع به مسأله‌ی تعزیت داری و ترک زینت در مصیبت وجود دارد، در این مقاله تلاش شده است، تا راجع به حقیقت، اقسام، انواع و چگونگی حکم اِحداد از منظر اسلام توضیحات لازم و ضروری داده شده و مسائل ناروا و غیر شرعی که در زمینه اِحداد در جوامع کنونی خصوصاً در کشور عزیز مان رائج است، تمرکز بیشتر صورت گیرد، هدف از این تحقیق ضمن بیان حقیقت و حکم شرعی اِحداد از دیدگاه اسلام، بررسی تعاملات و رواج‌های نامشروع معاصر در این موضوع است، بنابر این با پرداختن به برخی از مسائل معاصر و جدید پیرامون نحوه‌ی سپری نمودن اِحداد در جوامع امروزی و هم‌چنان بیان احکام شرعی آن در پرتو قرآن و سنت، بخوبی می‌توان در جهت حل مشکلات موجوده در مسأله اِحداد راه حل‌های شرعی مناسب و معقول را در نظر گرفت، روش تحقیق در این مقاله توصیفی- تحلیلی بوده است، یافته‌ها و نتایج تحقیق کنونی نشان می‌دهد که متأسفانه برداشت مردم از اِحداد و تعاملات جوامع اسلامی در مورد شناخت و تعامل با آن در برخی موارد با احکام بیان شده از منظر اسلام در تضاد است.

کلید واژه‌ها: اِحداد، ترک زینت، شریعت، رواج، مصیبت، متوفا.

The Ruling of 'Iḥdād' in Islam and an Examination of Its Unlawful Contemporary Practices

Naqibuddin Qazizadah

Author

Email

Orcid

Department of Jurisprudence & Law, Faculty of Sharia, Badakhshan

University

qazizadanaqibuddin@gmail.com

0009-0004-5208-69

Abstract

The present article seeks to explore the Islamic legal ruling on *iḥdād* (refraining from adornment) during periods of bereavement, based on the Qur'an, Sunnah, and Islamic jurisprudence. Considering the prevalence of un-Islamic practices and legal misunderstandings surrounding mourning and the abandonment of adornment in contemporary society, this study aims to provide a comprehensive explanation of the essence, categories, types, and rulings of *iḥdād* from an Islamic perspective. Particular attention is given to impermissible and illegitimate customs that have become widespread in today's Muslim communities, especially in our country. The primary objective of this research is not only to clarify the true nature and religious ruling of *iḥdād* according to Islam, but also to critically examine the contemporary unlawful customs and interactions related to it. By addressing several modern issues concerning the observance of *iḥdād* in today's society and by presenting the corresponding rulings in the light of the Qur'an and Sunnah, this study attempts to propose suitable and legitimate Islamic solutions to existing problems in this area. The research methodology employed is descriptive-analytical. The findings of this study reveal that, unfortunately, public perceptions and social practices regarding *iḥdād* in many cases contradict the rulings established by Islamic teachings.

Keywords: *Iḥdād*, Refraining from Adornment, Sharia, Custom, Bereavement, Deceased.

مقدمه

الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَعَزَّ الْعِلْمَ فِي الْأَعْصَارِ وَ أَعْلَى حِزْبِهِ فِي الْأَمْصَارِ، وَ الصَّلَاةُ عَلَى رَسُولِهِ الْمُخْتَصَّ بِهَذَا الْفَضْلِ الْعَظِيمِ وَعَلَى آلِهِ الَّذِينَ قَازَوْا مِنْهُ بِحُظٍّ جَسِيمٍ. و بعد.

مسأله إحداد نه تنها در دین اسلام، بلکه در همه‌ی ادیان گذشته و معاصر نیز مورد توجه بوده و راجع به آن احکام خاص و معین در ادیان دیگر وجود دارد، بدون تردید مسائلی که راجع به إحداد در ادیان قبل از اسلام و یا معاصر مطرح گردیده است، خالی از افراط و تفریط نمی‌باشد. (مصلح، ب.ت: ۲۳۱). اما خوشبختانه دین مبین اسلام با توجه به طبیعت اعتدال‌گرا یانه ایکه در همه ابعاد و زوایای زندگی دارد، احکام إحداد را نیز بصورت معتدلانه و خالی از افراط و تفریط بیان داشته است، بناءً، این مقاله تحقیقی، مباحثی چون: مفهوم إحداد، انواع احداد، حکمت‌های مشروعیت إحداد، مدت إحداد، احکام متعلق به حالاتی که زن در ایام إحداد به سر می‌برد و رواج‌های نامشروع معاصر در زمینه إحداد مورد بحث و بررسی می‌دهد.

تبیین مسأله

مسأله مرگ و زندگی از حقائق انکار ناپذیر در مسیر حیات بشر می‌باشد، لهذا، ضرورت است تا همان گونه‌که به بخش حیات و زندگی بشر توجه گریده، به موضوع مرگ و قطع حیات او نیز توجه صورت گیرد، البته در زندگی زنا شوه‌ری این احکام در هر دو بخش (حیات و ممات) به - گونه‌ای باید مطرح گردد که حق هیچ یکی از طرفین نادیده گرفته نشود، خوشبختانه دین مبین اسلام همانند سایر بخش‌های زندگی در این راستا نیز احکام کافی دارد، لذا در این مقاله تلاش - می‌شود تا ضمن توضیح همه جانبه‌ی احکام إحداد از منظر اسلام، به بررسی برخی رواج‌های ناپسند و غیر مشروع معاصر نیز پرداخته شود تا یک راهکار شرعی بر ای برون رفت از انحرافات موجود در این راستا پیش کش شود.

پرسش‌های تحقیق

پرسش اصلی: حکم إحداد شرعی چه بوده و رسم و رواج‌های نامشروع در این زمینه چگونه است؟

پرسش‌های فرعی:

- ۱- آیا مسأله إحداد قبل از اسلام در ادیان دیگر و در زمان جاهلیت مورد توجه بوده و در این زمینه چه نقطه نظراتی وجود دارد؟
- ۲- در کل نظریه‌ی اسلام در زمینه حکم إحداد چه است؟
- ۳- رواج‌های ناپسند در رابطه به إحداد کدام‌ها اند؟

اهداف تحقیق

۱. هدف اصلی: هدف اصلی در این تحقیق ضمن بیان اجمالی احکام شرعی إحداد، بررسی رواج‌های ناپسند در آن می‌باشد.
 ۲. اهداف فرعی
- این تحقیق در بر دارنده اهداف فرعی ذیل است:

- ۱- بررسی إحداد شرعی و توضیح احکام متعلق به آن از دید گاه اسلام؛
- ۲- تبیین حکمت‌های مشروعیت إحداد و مقایسه إحداد شرعی با إحداد جاهلی؛
- ۳- بررسی رواج‌ها و عنعنات نامشروع در مورد نحوه سپری نمودن إحداد معاصر.

اهمیت تحقیق

اسلام عزیز به تمام موضوعات و مسائل مورد نیاز بشری که در حیات انسان نقش اساسی دارد، توجه جدی داشته و احکام آنرا را بیان نموده است، به همین ترتیب موضوع إحداد نیز در شریعت اسلام از اهمیت به سزای برخوردار می‌باشد، که ذیلاً خلاصه می‌گردد:

آیات و احادیثی که در مورد احکام إحداد نقل گردیده است، اساساً نشان دهنده اهمیت و ارزش إحداد از منظر اسلام می‌باشد؛ بدون تردید تمام احکام شرعی إحداد اعتدال‌گرایانه بوده از افراط و تفریط بدور می‌باشند، بنابر این مسأله إحداد معتدلانه بوده از زیاده روی بدور است؛ در برخی از جوامع امروزی جهان اسلام، خصوصاً کشور عزیز مان افغانستان، در مورد نحوه‌ی سپری نمودن إحداد دچار انحرافات و کجروی‌ها گردیده اند، لذا، این تحقیق ضمن بیان احکام متعلق به آن به بررسی رواج‌های ناپسند در این زمینه پرداخته است، که از این منظر نیز از اهمیت به سزای برخوردار است. هم‌چنان در صورتی انحرافات موجود در زمینه إحداد مورد تحقیق قرار نگیرد، مردم از ارزشهای اصیل و احکام اسلامی فاصله گرفته موضوعات غیر شرعی جای احکام شرعی را پُر خواهد کرد.

پیشینه‌ی تحقیق

خوش‌بختانه تمام موضوعات مهم در زندگی بشر، با توجه به موجودیت منابع معتبر اسلامی، قرآن کریم و سنت نبوی-صلی الله علیه- در گذشته و حال، در متون قدیم و جدید مورد بحث و بررسی قرار گرفته است، که راجع به إحداد و احکام آن نیز بحث‌های لازم و همه‌جانبه صورت گرفته است، لذا، نیاز به قلم‌فرسای در این زمینه نیست، اما با توجه به این که در عصر کنونی راجع به نحوه‌ی سپری نمودن إحداد نگرش‌های مختلف و غیر قابل قبول وجود دارد، بنابر این، لازم است تا احکام إحداد مورد بحث و تحقیق قرار گیرد، تا با توضیح شیوه شرعی إحداد، انحرافات

موجود در آن روشن گردد؛ لذا، به صورت فشرده چند مورد از تحقیقات انجام شده در این مورد ذیلاً بیان می‌گردد:

۱. در فقه قدیم و جدید اسلامی: ضمن بحث‌های دیگری که صورت گرفته، یکی از ابواب دیگری که مورد بحث قرار گرفته، مسأله إحداد است، البته تفاوت اندکی که در این تحقیق وجود دارد، این است که در این بحث به موضوعات معاصر مشخصاً نیز پرداخته شده است.

۲. احکام الإحداد: تألیف، خالد بن عبد الله، المصلح. (ب.ت) این کتاب از جمله نوشته‌های معاصر بوده ضمن بیان احکام إحداد به برخی رواج‌های نا پسند در رساله مذکور اشاره گردیده است که همه جانبه و کافی نیست. اما در تحقیق حاضر به این بحث توجه همه جانبه صورت گرفته است.

۳. الإحداد و احکامه فی الفقه الاسلامی: تألیف، حنان سلیمان رشید صبیحات، (۱۴۱۲ هـ ق) در این رساله بگونه پراکنده را جمع به احکام إحداد بحث گردیده که پاسخ گوی نیازهای معاصر نمی‌باشد، لذا ضرورت است تا مسائل مستحدثه و جدید نیز در این رابطه واضح گردد، که خوش بختانه در این تحقیق یک رشته از احکامات معاصر بحث مورد نظر مطرح گردیده است.

البته درکل می‌توان گفت که تفاوت خاصی که این تحقیق نسبت به رساله‌ها و مقاله‌های نوشته شده در این موضوع دارد، این است که مقاله‌های یاد شده به زبان عربی هستند، اما مقاله‌ی حاضر به زبان دری نگارش یافته است، هم‌چنین مقاله‌ی را که شما پیش رو دارید، توجه خاص به رواج‌های نا پسند در مسأله إحداد صورت گرفته و برای بیرون رفت از مشکلات موجود پیشنهادهای مشخص ارائه گردیده است.

روش تحقیق

در تحقیق حاضر از روش تحلیلی- توصیفی با استفاده از ابزار کتابخانه‌ای استفاده شده است، هم‌چنان بعد از مرور اسناد و آثار با مراجعه به کتابخانه‌ها و با بهره‌گیری از آیات قرآن کریم، احادیث نبوی، کتب معتبر فقهی و بررسی مقالات بحث صورت گرفته است.

نتایج و یافته‌ها

بعد از مرور کتب و منابع موجود در مسأله إحداد و احکام آن، و واکاوی موضوع متذکره از منظر اسلام و تعاملات اجتماعی معاصر، در این تحقیق نتایج ذیل بدست آمده است:

۱- إحداد در اسلام یکی از مسائل بسیار مهم در زندگی زناشویی و تعلقات خانوادگی بوده است، بنابر این، شریعت اسلامی برای تنظیم مسائل متعلق به آن، احکام مفصل و همه جانبه را مطرح نموده است؛

۲- رواج‌های نامشروع و باورهای غلط در مورد إحداد، ناشی از جهالت و عدم فهم درست از إحداد شرعی است، لذا، ضرورت است تا برای مردم احکام إحداد از طریق منابع، مساجد و رسانه‌ها توضیح و ترویج گردد تا مردم در روشنی قرار گیرند و از انحرافات در این مسأله نجات یابند.

تعریف إحداد

مفهوم لغوی: إحداد از حَدّ گرفته شده در لغت به معنای منع است، از همین سبب برای برخی مجازات‌های که از طرف شارع اندازه‌ی آن‌ها معین گردیده را (حدّ) گفته می‌شود، زیرا، حد بالای هر شخصی که تطبیق گردد، از مراجعه و تکرار گناه آنر منع می‌کند، همان قسمی که در وقت مصیبت زن بخاطر حُزن و غمگینی‌ی که دارد، از استعمال آرایش و استفاده از زینت نیز امتناع می‌ورزد. (ابن منظور، ۱۴۱۴هـ.ق: ۳ / ۱۴۳ / رازی، ۱۴۲۰هـ.ق: ص ۱۲۵-۱۲۶).

هم‌چنان إحداد به معنای سوگ داشتن زن برای شوهر متوفا و باز ایستادن زن از زینت را گویند. (دهخدا، ب.ت: ۱ / ۱۲۳).

مفهوم اصطلاحی إحداد: إحداد عبارت از انتظاری است که زن در آن از همبستری، استفاده از زینت و آنچه در معنای تزئین است بنابر حالات مخصوص و در زمان مخصوص اجتناب نماید. (نوی، ۱۴۱۲هـ.ق: ۸ / ۴۰۵ / سیواسی، ب.ت: ۴ / ۳۳۶ / ابن قدامه، ۱۴۱۴هـ.ق: ۶ / ۲۹۵). از تعریف فوق چنین برداشت می‌شود که إحداد از جمله‌ی مسائلی است که تنها به زنان متعلق بوده و شامل مردان نمی‌شود.

البته احادیثی که دلالت بر اختصاص إحداد برای زنان می‌کنند، حدیث است که امام بخاری و مسلم آن را روایت کرده اند: عَنْ أُمِّ حَبِيبَةَ وَ زَيْنَبِ بِنْتِ جَحْشٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، أَنَّ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ لَا يَجِلُّ لِمَرْأَةٍ تُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ أَنْ تَحْدَ عَلَى مَيِّتٍ فَوْقَ ثَلَاثِ لَيَالٍ، إِلَّا عَلَى زَوْجٍ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا. (بخاری، ۱۴۲۲هـ.ق: رقم ۵۳۳۴ / مسلم، ب.ت: رقم ۱۴۸۶).

حلال نیست برای زنی که ایمان به خداوند و روز قیامت دارد، این که به‌خاطر میت بالاتر از سه روز ترک زینت و آرایش نماید، به استثنای وفات شوهر، التبه در وفات شوهر زن می‌تواند تا چهار ماه و ده روز ترک زینت کند.

از حدیث فوق چنین استنباط می‌گردد که، إحداد تنها متعلق به زنان بوده و بالای مردان شرعاً إحداد لازم نمی‌باشد، البته برخی علمای حنبلی به این عقیده اند که بالای مردان نیز إحداد ضروری است؛ در کتاب الإنصاف چنین نقل شده است: برای مرد مصیبت زده تغییر حال و پوشیدن جامه یا ردای زینتی در ایام معین تعزیت داری و مصیبت زدگی مکروه است، زیرا، از امام احمد ابن

حنبل در روز وفات بشر راجع به مسأله‌ای پرسش شد، فرمود: امروز روز جواب دادن به پرسش نیست بلکه روز اندوه و مصیبت است. (مرداوی، ۱۳۷۸ هـ.: ۴/ ۲۳۲).

مشروعیت إحداد: در مورد مشروعیت إحداد یا ترک زینت در مصائب، دلائل بی شماری در شریعت اسلامی جود دارد، البته برخی آیات نیز راجع به مشروعیت إحداد وجود دارد که از آنجمله این آیه مبارکه است که الله متعال - جل جلاله - می‌فرماید: ﴿وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا فَعَلْنَ فِي أَنْفُسِهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ ۚ﴾ (البقره / ۲۳۴).

وکسانی که از شما جانشان گرفته می‌شود و زانی را برجا می‌گذارند {آن زنان} باید چهار ماه و ده شبانه روز انتظار بکشند، و هنگامی که مدت به آخر رسید، آن‌گاه در آن‌چه به شایستگی در حق خود کردندگناهی بر شما نیست. و خداوند بر آن‌چه می‌کنید آگاه است. (خرم دل، ۱۳۷۲ هـ. ش: تفسیر نور)

همین‌گونه در جای دیگری الله متعال - جل جلاله - چنین می‌فرماید ﴿وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا وَصِيَّةً لِأَزْوَاجِهِمْ مَّتَعًا إِلَى الْحَوْلِ غَيْرَ إِخْرَاجٍ فَإِنْ خَرَجْنَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِي مَا فَعَلْنَ فِي أَنْفُسِهِنَّ مِنْ مَعْرُوفٍ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ﴾ (البقره / ۲۴۰).

وکسانی از شما که جانشان گرفته می‌شود و زنان برجا می‌گذارند، باید برای همسران شان وصیت کنند، آنکه تا یک سال به آنان بدون بیرون کردن از خانه بهره دهند. پس اگر آن زنان خود بیرون روند در کارنیک‌کی که آنان در حق خودشان انجام دهند بر شما گناه نیست و خداوند - جل جلاله - پیروزمند و فرزانه است. (خرم دل، ۱۳۷۲ هـ. ش: تفسیر نور).

البته موضوع مشروعیت إحداد در آیه فوق نیز بگونه‌ی ضمنی بیان گردیده است که وجه استدلال در آن روشن و واضح می‌باشد. هم‌چنان در مورد مشروعیت إحداد احادیث زیادی در کتب معتبر حدیث نقل است که به صورت فشرده برخی از احادیث روایت شده در این بخش ذکر می‌شود:

۱- حدیث ام عطیه - رضی الله عنها: عَنْ أُمِّ عَطِيَّةٍ - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا - أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: لَا يَحِلُّ لِامْرَأَةٍ تُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ أَنْ تَجِدَ عَلَى مَيِّتٍ فَوْقَ ثَلَاثِ لَيَالٍ، إِلَّا عَلَى زَوْجٍ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا. بخاری، ۱۴۲۲ هـ. ق: ۵/ ۲۰۴۴. / مسلم، ب. ت: ۲/ ۱۱۲۳.

از ام عطیه - رضی الله عنها - روایت است که رسول الله - صلی الله علیه وسلم - فرمود: حلال نیست برای زنی که ایمان به خدا و روز آخرت دارد این که بخاطر مرگ کسی با لایزال سه شبانه

روز ترک زینت کند، به استثنای شوهر، التبه در وفات شوهر زن می‌تواند تا چهار ماه و ده روز ترک زینت کند.

۲- حدیث ام سلمه - رضی الله عنها: عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ، زَوْجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: الْمُتَوَفَّى عَنْهَا زَوْجُهَا لَا تَلْبَسُ الْمُعْصَفَرُ مِنَ الثَّيَابِ، وَلَا الْمُمَسَّقَةَ، وَلَا الْحُلِيَّ وَلَا تَخْتَضِبُ، وَلَا تَكْتَجِلُ « (شیبانی، ۱۴۱۶ هـ: ۶/۳۰۲ / سستانی، ج ۲، ص ۲۹۲).

از ام سلمه - رضی الله عنها - روایت است که رسول الله - صلی الله علیه وسلم - فرمودند: زنی که شوهرش وفات نموده باشد، باید لباسهای رنگ شده و جذاب نپوشد، ناخن‌های خود را رنگ و به چشمانش سرمه استفاده نکند.

انواع إحداد: إحداد با توجه به ملحوظات مختلف به انواع گوناگون تقسیم می‌گردد، که ذیلاً بیان می‌شوند:

الف: إحداد شرعی: إحداد شرعی عبارت از ترک زینت زن در زمان مخصوص به اساس حکم شرعی است، إحداد به لحاظ حکم شرعی دو قسم است:

۱- إحداد زن برای شوهر متوفی: یعنی هرگاه زنی که شوهرش وفات کرده باشد، لازم است که این زن برای مدت معین ترک زینت و آرایش نماید.

۲- إحداد زن برای دیگران: یعنی زنی که غیر از شوهرش، یکی از اقارب یا فرزندان رحلت نموده باشد در این صورت نیز زن مکلف به سپری کردن یک مدت تعیین شده شرعی إحداد می‌باشد. (جمعی علما، ۱۴۲۷ هـ: ۲/۱۰ / حرانی، ۱۴۲۷ هـ: ۲/۵۴۰).

البته چگونگی مدت هر دو نوع إحداد در مباحث بعدی توضیح می‌گردد. بر علاوه انواع فوق، إحداد نه تنها به صورت خاص برای وفات، بلکه احیاناً می‌تواند بخاطر طلاق زن از جانب شوهر نیز باشد.

ب: إحداد جاهلی: إحداد جاهلی عبارت از ترک زینت زن به شیوه‌ی جاهلی و غیر شرعی می‌باشد. هم‌چنان إحداد جاهلی نیز به دو نوع تقسیم می‌گردد:

۱- إحداد جاهلی قدیم: بدون شک اگر به وضعیت زن قبل از ظهور اسلام نظر انداخته شود، دیده می‌شود که، زن در آن زمان به انواع و اشکال مختلف مورد ظلم، تجاوز و شکنجه قرار می‌گرفت، که از نمونه‌های بارز مظلومی که در آن وقت بالای زن انجام می‌شد، از آن جمله مظلوم، می‌توان از إحداد یا ترک زینت زن برای شوهر نام برد؛ در زمان جاهلیت قبل از اسلام، هرگاه شوهر زنی، اگر وفات می‌شد، رسم این گونه بود که در قدم نخست زن به بدترین اطاق یا جاهای از خانه انتقال داده می‌شد و مدت دوسال مکمل را در آنجا می‌گذرانید، گه‌نه‌ترین لباس برایش پوشانیده می‌شد، حق پاک کردن لباس و شست شوی بدنش را نداشت و تاختم مدت تعیین شده

نمی‌توانست از نور آفتاب و هوا مستفید گردد، پس از تکمیل دو سال با قبیح‌ترین شکل و صورت بیرون کرده می‌شد، در قدم نخست بعد از بیرون شدن از جای تعیین شده، در آغاز یک مرکب (خر) یا گوسفند و یا یک حیوان دیگر آورده می‌شد، سپس زن پوست حیوان را به روی جلدش می‌مالید که بعد از مالیدن پوست حیوان، بالای چرخ‌ها و نجاست‌های بدنش بسیار قبیح و بد بوی می‌شد، البته بعد از سپری نمودن این مرحله باز حق آرایش و ادامه حیات را داشت. (جمعی علما، ۱۴۲۷ هـ: ۱۱/۲)

۲- إحداد جاهلی جدید: اطلاق کلمه‌ی جاهلی برای چیزی و یا برای کسی، به این معنی نیست که این لفظ مخصوص مکان و زمان خاص است، بلکه جاهلی یک وصفی است که در هر زمانی و از هر کسی که آداب، تعالیم و رسوم آن زمان دیده شود، بالای همان فرد و همان زمان نیز اطلاق می‌گردد. چنان‌که در زمان کنونی نیز هر مسأله‌ی که برخلاف حکم ربانی باشد، اطلاق اسم جاهلی را بر آن مسأله یا عملکرد، می‌توان کرد، چنانچه استاد محمد قطب-رحمه الله- می‌گوید: جاهلیت آنگونه که برخی‌ها فکر می‌کنند، جاهلیت یک صورت و شکل معینه زمانی نیست که تنها به یک زمان و مکان خاص تعلق داشته باشد، بلکه جوهری است که ممکن با اشکال و صورت‌های متفاوت در زمان‌ها و مکان‌های مختلف نظر به وضعیت زمانی و مکانی بروز کند. زیرا، در قرآن کریم به همین مفهوم بکار رفته است، الله متعال می‌فرماید: أَفْهَکُمُ الْجَاهِلِيَّةُ يَتَّبِعُونَ وَمَنْ أَحْسَنُ مِنَ اللَّهِ حُكْمًا لِقَوْمٍ يُوقِنُونَ. (المائدة / ۵۰).

آیا (آن فاسقان) جویای حکم جاهلیت هستند؟ آیای چه کسی برای افراد معتقد بهتر از خدا حکم می‌کند؟ (مصطفی خرم دل، ترجمه و تفسیر نور). در آیه‌ی فوق اشاره به این است که در هر زمان و مکانی ممکن است خلاف دستور پروردگار-جل جلاله- از طرف انسان‌ها خواسته شود، همانگونه که در دوره جاهلیت خواسته می‌شد. (قطب، ۱۴۰۸ هـ-۱۹۸۸ م: ۶-۷).

هم‌چنان از صورت‌های إحداد جاهلی معاصر می‌توان اعلان ماتم‌های ملی برای درگذشت یک بزرگ سیاسی و یا برگزاری ماتم ملی برای مصیبت عمومی را دانست. زیرا این گونه مراسم تشریفاتی نه در نصوص شرعی نقل شده و نه سلف صالح این امت به آن عمل کرده‌اند؛ در حالی که صحابه در خیر القرون زندگی می‌کردند. پس هرگونه إحداد و ماتم دیگری جایگاه شرعی نداشته و در حکم عمل جاهلی قرار می‌گیرد.

حکمت‌های إحداد: إحداد در اسلام دارای حکمت‌های زیاد است، که از نظر اهل

علم به صورت اختصار ذیل بیان گریده است:

۱- به‌خاطر تعظیم و احترام عقد ازدواج؛

۲- تکریم حق شوهر و حفظ ارزش‌ها و حیات زنا شوهري؛

۳- همراهی با اقارب شوهر در مصیبت و مراعات حالت مصیبت زدگی ایشان؛

۴- إحداد سبب جلو گیری از نکاح و خواستگاری زنی است که شوهرش وفات شده و در عده است؛

۵- إحداد از جمله مکملات و مقتضیات عده است؛

۶- إحداد جهت ابراز تأسف بر نابود شدن نعمت نکاح است که این نعمت وسیله خیر دنیا و آخرت است؛

۷- موافقه با طبیعت بشری، زیرا نفس انسان به اثر مصیبت دچار حزن و غمگینی می‌شود که در آن حالت تحمل ایجاد رابطه جدید را ندارد. (جوزی، ۱۳۸۸هـ/۱۹۶۸م: ۲/ ۱۴۸).

علامه ابن قیم جوزی -رحمه الله- بعد از بیان حکمت‌های إحداد اضافه می‌کند، إحداد ترک زینت در مصیبت از جمله محاسن و زیبایی‌های شریعت اسلامی است که در آن رعایت مصلحت بنده گان خداوند متعال مد نظر است، هم‌چنان تکریم به میت و مصیبت‌ها در جاهلیت به شکل مبالغه آمیز و افراط گرایانه بود، مانند: چنگ زدن بر روی و پاره کردن یخن، هم‌چنین در ضمن دعا به هلاکت، زن را تا مدت یکسال الی دو سال در بدترین خانه نگاه کرده و از غسل و استفاده از خشیو و زینت منع می‌کردند. (جوزی، ۱۳۸۸هـ/۱۹۶۸م: ۲/ ۱۴۹).

علامه ابن حجر -رحمه الله- در مورد باحت إحداد می‌گوید: اندازه تعیین شده در إحداد از طرف شریعت به خاطر حفظ نفس، مراعات حالت آن و تسلط بر خواهشات سرسام آور نفسانی بشری است. (عسقلانی، ۱۳۷۹هـ: ۲۳۴/۹).

شروط إحداد: هرچند در مورد إحداد شروط خاصی در کتب فقهی، خاصاً در متون قدیم بیان نگردیده است، اما با تأمل به مسائل آن، شروط اختلافی و اتفاقی إحداد را می‌توان طور ذیل خلاصه کرد: عقل؛ بلوغ؛ و مسلمان بودن.

۱- عقدی که میان زوجین صورت گرفته است باید عقد صحیح و شرعی باشد: (کاسانی، ۱۴۰۶هـ: ۳/ ۲۰۳). باید گفت که شروط متذکره فقط از نظر فقه‌های حنفی اند، البته برخی از فقه‌های مذاهب دیگر شروط فوق را در احداد قبول ندارند، مثلاً شرط بلوغ برای إحداد از نظر برخی از فقه‌های شافعی شرط نیست. (مصری، ابن نجیم: ۱۱۳۸هـ: ۳/ ۱۸۳).

احکام إحداد (ترک زینت زن در مصیبت): بددون شک در مسأله إحداد زن از دیدگاه فقه‌های مذاهب چهارگانه اهل سنت با توجه به نوع مصیبت، چگونگی و حالات زن محدده، احکام متعدد و متفاوت وجود دارد، که در ذیل به صورت فشرده به هر کدام آن‌ها اشاره می‌گردد:

(الف) حکم إحداد زن برای وفات شوهر: از اکثر اهل علم تا حد اجماع نقل گردیده است که، إحداد برای زنان مسلمان و آزاد، بعد از وفات شوهر نشان واجب است، در زمان صحابه - رضی الله عنهم - را جمع به این مسأله هیچ اختلافی ثبت نشده است، اما در عهد تابعین برخی‌ها اختلاف میان حسن بصری و شعبی - رحمهما الله - را نقل کرده اند که این نقل قول تا هنوز به صورت درست و علمی ثابت نگردیده است. هرچند ابن قدامه - حمه الله - می گوید: در مورد وجوب إحداد میان اهل علم هیچ اختلاف را نمی بینم، به جز حسن بصری که ایشان گفته است: إحداد واجب نیست، اما این قول نسبت شده به حسن بصری قول شاذ و ظاهراً مخالف سنت است. (مقدسی، ۱۳۸۸ هـ - ۱۹۶۸ م: ۱۱ / ۲۸۴). ابن منذر - رحمه الله - بعد از بیان دلائل وجوب إحداد می گوید: این سخن اهل علم بوده و از کسانی که من دیده ام و یا از اهل علم برای ما رسیده است، به جز حسن بصری - رحمه الله - که ایشان در این مسأله تفرّد کرده است، هیچ مخالفت نکرده است، این در حالی است که با سنت نبوی - صلی الله علیه وسلم - ظاهراً مخالف است. (نیشاپوری، ۱۴۲۵ هـ / ۲۰۰۴ م: ۲۳۱).

البته طرفین اختلاف در این مسأله، به یک سلسله دلائل تمسک جسته اند که ذیلاً بیان می گردد:

اول: دلائل کسانی که به وجوب إحداد معتقد اند: در کل اهل علم به این نظر اند که سپری کردن إحداد لازم و ضروری است، البته ایشان به یک سلسله دلائل تمسک جسته اند که در ذیل بیان می شود:

۱- قول الله - جل جلاله - می فرماید: ﴿وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا فَعَلْنَ فِي أَنْفُسِهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ﴾ (البقره/۲۳۴).

وکسانی از شما (مردان) که می میرند و همسرانی پس از خود برجا می گذارند، همسران شان باید چهار ماه و ده روز انتظار بکشند. (خرم دل، ۱۳۷۲: تفسیر نور).

۲- حدیث أم حبیبه رضی الله عنها: عَنْ أُمِّ حَبِيبَةَ قَالَتْ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ: لَا يَجِلُّ لِإِمْرَأَةٍ تُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ تَحُدُّ عَلَى مِيتٍ فَوْقَ ثَلَاثٍ، إِلَّا عَلَى الزَّوْجِ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا. (بخاری، ۱۴۲۲ هـ - رقم حدیث، ۵۳۳۶ / نیشاپوری، ب.ت: رقم حدیث، ۱۱۲۳).

حلال نیست برای زنی که ایمان به خدا و روز قیامت دارد، بالاتر از سه روز ترک زینت کند، به استثنای وفات شوهر، که در آن إحداد چهار ماه و ده روز است.

حدیث فوق صراحتاً بر وجوب إحداد دارد، زیرا، از جز اول حدیث (لایحل لامره) دانسته می‌شود که إحداد بالاتر از سه روز برای غیر از شوهر حرام است و ترک زینت بخاطر وفات شوهر برای مدت چهار ماه و ده روز واجب است.

۳- حدیث ام سلمه-رضی الله عنها: عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: جَاءَتْ إِمْرَأَةً إِلَى رَسُولِ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- (فَقَالَتْ: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنِّي تَوَفَّيْتُ زَوْجَهَا وَقَدْ إِشْتَكَّتْ عَيْنُهَا أَفَنُكِّلُهَا؟ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ (لَا) مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا). (نیشاپوری، ۱۳۳۴هـ: رقم الحدیث، ۱۱۲۴).

از ام سلمه -رضی الله عنها- روایت است فرمود: یک زن نزد رسول الله -صلی الله علیه وسلم- آمد، گفت: ای رسول الله -صلی الله علیه وسلم- شوهر دخترم وفات کرده است، اما چشمش درد می‌کند، آیا می‌توانیم به چشمش سرمه استفاده کنیم؟ رسول الله -صلی الله علیه وسلم- فرمودند: خیر، البته پیامبر -صلی الله علیه وسلم- این موضوع را دو یا سه بار تکرار کردند که خیر.

امام نووی -رحمه الله- از این حدیث به وجوب إحداد در حین عده وفات استدلال نموده است، ایشان فرمودند که استفاده از هر چیزی که وسیله جذب دیگران گردد، بر اساس دلائل دیگری که در این راستا وجود دارد برای زن جواز ندارد. (یحی بن شرف الدین نووی (۱۴۱۲هـ - ۱۹۹۱م). روضة الطالبین وعمدة المفتین، بیروت، المکتب الاسلامی، ج ۸، ص ۴۰۸).

دوم: دلائل کسانی که به عدم وجوب إحداد باور دارند: کسانی که بر عکس

قول اول معتقد به عدم وجوب إحداد اند، نیز به دلائل ذیل تمسک جسته اند:

۱- حدیث مرفوع عبد الله بن عمر -رضی الله عنهما: عَنْ ابْنِ عُمَرَ -رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ- قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- (لَا إِحْدَادَ فَوْقَ ثَلَاثٍ). (الدارمی، ۱۴۰۸هـ - ۱۹۸۸م: ۲۳۱/۳) از عبد الله بن عمر، بگونه‌ی مرفوع روایت است که پیامبر -صلی الله علیه وسلم- فرمودند: بالاتر از سه روز إحداد و یا ترک زینت نیست.

۲- حدیث اسماء بنت عمیس -رضی الله عنها: وَعَنْهَا قَالَتْ: لَمَّا أَيْسَبَ جَعْفَرُ أَمْرَنِي رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- فَقَالَ: تَسْلَبِي ثَلَاثًا ثُمَّ أَصْنَعِي مَا شِئْتَ. (الدارمی البستی، ۱۴۰۸هـ - ۱۹۸۸م: ۲۳۲/۳)

از ایشان روایت است که هنگامی که جعفر -رضی الله عنه- به شهادت رسید، رسول الله -صلی الله علیه وسلم- مرا امر نموده فرمودند: تا مدت سه روز ترک زینت کن، و بعد از آن هرچه می‌خواهی انجام ده، یعنی می‌توانی زینت و آرایش کنی. در روایت دیگر از ایشان آمده است که رسول الله -صلی الله علیه وسلم- به خانه من در روز سوم شهادت جعفر داخل شد و فرمود: بعد از امروز إحداد نیست.

ابن قیم جوزی -رحمه الله- به این حدیث استدلال نموده و گفته است که این حدیث ناسخ حدیث ام سلمه است، زیرا واقعه ام سلمه قبل از وفات جعفر بوده است.

جمهور فقها در مورد استدلال به احادیث فوق چنین پاسخ داده اند:

• حدیث روایت شده از اسما بنت عمیس شاذ است؛ این نکته را امام احمد، اسحاق، ابن حجر و بیهقی گفته اند.

• حدیث مذکور منقطع الاسناد است. هم چنان بیهقی - رحمه الله- فرموده است شنیدن عبد الله از اسما ثابت نیست لذا مرسل است، ابن حزم نیز به منقطع بودن حدیث مذکور باور دارد؛ حافظ ابن حجر می گوید: برخی از محدثین این حدیث را تصحیح نموده اند، اما در حقیقت این روایت مخالف احادیث ثقه است. (عسقلانی، ۱۴۱۷ هـ - ۱۹۹۶ م: ۱۲۳/۳).

• امام طحاوی به منسوخ بودن حدیث فوق معتقد است. (عسقلانی، ۱۴۱۷ هـ - ۱۹۹۶ م: ۱۲۴/۳). هم چنان می گویند: إحدادی را که اسماء تا سه روز سپری نموده بود مبالغه آمیز بوده است، لذا جمهور فقها می گویند: هدف رسول الله - صلی الله علیه وسلم- از منع إحداد بالاتر از سه روز إحداد مبالغه گونه بوده است نه منع إحداد عادی. (عسقلانی، ۱۴۱۷ هـ - ۱۹۹۶ م: ۱۲۴/۳).

(ب) حکم إحداد زن برای وفات دیگران: همه‌ی فقها و ائمه در مورد این که، إحداد زن برای دیگران فقط سه روز است اتفاق نظر دارند، زیرا در حدیثی از رسول الله - صلی الله علیه وسلم- تعداد ایام تعیین گردیده است، پیامبر - صلی الله علیه وسلم- فرمودند: لَا يَحِلُّ لِإِمْرَأَةٍ تُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ تَحُدُّ عَلَى مِيتٍ فَوْقَ ثَلَاثٍ. (بخاری، ۱۴۲۲ هـ — : رقم الحدیث، ۵۳۳۶).

حلال نیست برای زنی که ایمان به خداوند -جل جلاله- و روز آخرت داشته باشد، این که بالاتر از سه روز ترک زینت نماید.

علامه بدر الدین عینی - رحمه الله- می گوید: که ابن بطلال (علي بن خلف بن عبد الملك بن بطلال، أبو الحسن: یکی از علمای بزرگ حدیث و از اهل قرطبه می باشد) گفت: علما اتفاق نظر دارند بر این که هر گاه زن شوهر دار، اگر پدرش یا فرزندش وفات کرده باشد، و در مدت معین إحداد که سه شبانه روز است، شوهر از او مطالبه همبستری نماید، زن می تواند تقاضای شوهر را بر آورده سازد، و هیچ مشکل شرعی ندارد؛ البته ظاهر حدیث دلالت بر جواز إحداد به مدت سه روز برای اقارب و خویشاوندان، غیر از شوهر دارد، به همین خاطر امام بخاری در کتابش صحیح البخاری در مورد إحداد برای غیر شوهر یک باب خاصی را تحت عنوان (باب إحداد المرأة علی غیر زوجها) در نظر گرفته است. (زیلعی، ۱۳۱۳ هـ : ۳/ ۳۵). ابن قیم -رحمه الله- می فرماید:

بدون شک إحداد زن برای شوهر واجب و برای غیر از شوهر جائز است. (جوزی، ۱۴۱۵هـ - ۵/۶۹۹).

(ج) حکم إحداد صغیره (زن نابالغ): در مورد حکم إحداد زن نابالغ یا صغیره میان فقها اختلاف نظر وجود دارد که اقوال مذکور ذیلایان می گردند:

الف: دیدگاه فقهای حنفی: فقهای احناف به این نظر اند که بالای زن نابالغ إحداد نمی باشد. فقهای مذکور به این حدیث استدلال می نمایند: «رُفِعَ الْقَلَمُ عَنْ ثَلَاثَةٍ عَنْ الصَّبِيِّ حَتَّى يَحْتَلِمَ وَعَنْ الثَّامِ حَتَّى يَسْتَقِظَ وَعَنْ الْمَعْتُوهِ حَتَّى يَعْقِلَ». (احمد بن محمد بن حنبل (۱۴۱۶ هـ). مسند احمد بن حنبل، قاهرة، مؤسسة قرطبة، ج ۲، ص ۴۶۱).

سه گروه مرفوع القلم هستند، یعنی تکلیف شرعی بالای آنها نمی باشد: طفل تازمانی که بالغ شود، شخص خواب تازمانی که بیدار شود و انسان فاقد هوش تا وقتی که به هوش بیاید. هم چنان فقهای ما می گویند: حدیث ام سلمه - رضی الله عنها - فقط برای زنان بالغ است نه برای زنان نابالغ. (سرخسی، ب. ت. :، ۵۸/۶).

ب: نظریه ی جمهور فقها: جمهور فقها به این باور اند که إحداد (ترک زینت در مصیبت شوهر) برای زن نابالغ لازم و ضروری است، هر چند که طفل گهواره هم اگر بوده باشد. ایشان به حدیث ام سلمه که در مورد سرمه کردن برچشم دختر زن انصاری روایت شده است استدلال نموده اند؛ البته در حدیث مذکور در مورد سرمه ی دختری که شوهرش وفات شده بود مطالبه ی اجازه شده بود که رسول الله - صلی الله علیه وسلم - از استفاده آن منع نمودند. (سرخسی، ب. ت. :، ۵۹/۶). امام قرطبی رحمه الله - می گوید: رسول الله - صلی الله علیه وسلم - از سن و سال آن زن سؤال نکردند که صغیره است یا کبیره، عاقل است یا غیر عاقل، لذا به این حدیث استناد کردن دلالت بر لزوم إحداد دختر نابالغ نمی کند. (مرداوی، ۱۴۱۵ هـ : ۳۰۳/۹).

مدت زمان شرعی إحداد: مقصد از مدت إحداد همانا مسأله شروع و ختم آن است، یعنی این که از کدام وقت إحداد شرعی شروع و در کدام زمان ختم می گردد، البته با توجه به تفاوت شخص متوفا، مدت شرعی إحداد نیز متفاوت است، لذا، مباحث یاد شده ذیلاً بصورت جداگانه و فشرده بیان می گردد.

الف) مدت إحداد زن برای غیر از شوهر: چنان که در احادیث گهربار رسول الله - صلی الله علیه وسلم - آمده است، مدت إحداد برای غیر از شوهر تا مدت سه شبانه روز بوده و بالاتر از آن جواز ندارد، چنان که در حدیث بخاری آمده است: لَا يَجُلُ لِأَمْرَةٍ تُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ أَنْ تَحُدَّ عَلَى مَيِّتٍ فَوْقَ ثَلَاثٍ. (بخاری، ۱۴۲۲ هـ: رقم حدیث، ۵۳۳۶).

حدیث مذکور دلالت بر اباحت إحداد زن تا سه شبانه روز و منع آن بالاتر از مدت مذکور می‌نماید. اما روایتی از جریر بن حازم در مورد إحداد زن نقل گردیده است که در آن می‌گوید: إحداد زن برای شوهرش تا ختم عده، برای وفات پدر هفت روز و برای متباقی اقارب سه روز می‌باشد. ضعیف است. (البانی، ۱۴۰۵ هـ: ۱۲۳/۳).

(ب) مدت إحداد زن برای فوت شوهرش: زنی که شوهرش وفات گردیده باشد، خالی از دو حال نیست، یا حامله است و یا غیر حامله، البته برای هرکدام نظر به وضعیت شان عده و زمان خاص برای إحداد شرعی وجود دارد که ذیلاً بیان می‌گردد:

۱. **إحداد زن غیر حامل:** این گونه زن‌ها دو حالت دارند، یا با ایشان همبستری صورت گرفته است و یا صورت نگرفته است، که در هر دو صورت متذکره عده ایشان شرعاً چهار ماه و ده روز است، به دلیل عمومیت حکم آیه متبرکه که در این زمینه، الله متعال می‌فرماید: ﴿وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا يَتَرَبَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا﴾ (البقره/۲۳۴). و هم‌چنان در جز اخیر حدیث که شیخین روایت نموده اند، نیز به وضاحت مدت مذکور بیان گردیده است که می‌فرماید: إِلَّا عَلَى الزَّوْجِ أَرْبَعَةُ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا. (بخاری، ۱۴۲۲ هـ.ق: رقم حدیث، ۱۱۳۴).

یعنی به استثنای شوهر که مدت إحداد برای آن چهار ماه و ده روز است، آیه و حدیث فوق به گونه صریح و آشکار به مدت یاد شده دلالت دارند و از عموم آیت نیز دانسته می‌شود که زن مدخول بها و غیر مدخول بها هر دو در تحت این حکم شامل است. ابن قیم - رحمه الله - می‌فرماید: به اتفاق فقها عده وفات به سبب مرگ ثابت می‌گردد، هرچند که با زن همبستری صورت گرفته باشد یا نه، البته به دلیل عموم قرآن و سنت. (جوزی، ۱۳۸۸ هـ/۱۹۶۸ م: ۱۴۹/۲).

از عبد الله بن مسعود - رضی الله عنه - روایت است که از ایشان راجع به مردی که به یک زن ازدواج نموده باشد، اما مهرش مسما نشده و هم‌رای او همبستری صورت نگرفته باشد تا این که شوهرش وفات کرده باشد، سؤال کرده شد، که حکمش چه است؟ فَقَالَ ابْنُ مَسْعُودٍ: لَهَا مِثْلُ صَدَاقِ نِسَائِهَا، لَا وَكَسَ، وَلَا سَطَطَ، وَعَلَيْهَا الْعِدَّةُ، وَلَهَا الْمِيرَاثُ. (ترمذی، ۱۳۹۵ هـ: ۴۴۲/۳).

ابن مسعود در پاسخ فرمودند: برای آن زن مهرش مانند مهر زنان خانواده اش بدون کم و کاست داده شده بالای آن زن عده لازم است، هم‌چنان از شوهرش میراث می‌برد. در همین جریان معقل بن سنان - رضی الله عنه - از جایش بلند شد و فرمود: در مورد بروعه بن واشق زنی از قبیله ما، رسول الله - صلی الله وسلم - مانند فیصله و قضاوت شما حکم کرده بود، ابن مسعود - رضی الله

عنه- با این سخن بسیار زیاد خوشحال گردید. (محمد بن عیسی، ترمذی (۱۳۹۵ هـ) سنن ترمذی، مصر، مکتبه و مطبعة مصطفى البابي الحلبي، ج ۳، ص ۴۴۲).

ابن منذر- رحمه الله- می گوید: تمام علما اجماع دارند بر این که زن مسلمان آزادی که حامله نباشد، عده را چهار ماه و ده روز سپری می نماید، هرچند که با آن زن همبستری صورت گرفته باشد یا نه و با آن که زن مذکور با لغ باشد یا نا بالغ؛ در هر صورت عده مذکور را سپری می نماید. (نیشاپوری، ۱۴۲۵ هـ/ ۲۰۰۴ م: ۱۳۲-۱۳۳۱).

۲). **إحْدَادٌ وَعَدَةُ زَنْ حَامِلٍ:** هرچند راجع به عده ی زن حامل به صورت عموم، نظریات و اختلافات میان علما وجود دارد، اما، ائمه چهارگانه اهل سنت وعده ی دیگری از اهل علم به این باور اند که، عده زن حاملی که شوهرش وفات شده باشد، وضع حمل است هرچند که بلافاصله بعد از وفات شوهرش حملش متولد گردد، حتی اگر طفل پیش از دفن میت پدر به دنیا آمده باشد در این صورت نیز عده تکمیل گردیده است.

فقهائ و دانشمندان در این زمینه به دلائل ذیل تمسک جسته اند: الله- جل جلاله- می- فرماید: ﴿وَأُولَئِكَ الْأَحْمَالُ أَجَلُهُنَّ أَنْ يَضَعْنَ حَمْلَهُنَّ﴾ (الطلاق/۴).

و زنان صاحب حمل مدت عده شان وضع حمل شان می باشد.

با وصف این که آیه مذکور در برخی حالات دلالت بر نهایت کوتاهی مدت عده می نماید، اما مدت إحداد زن در وفات شوهر در این صورت تابع عده نیست، بلکه مدت إحداد تا تکمیل زمان تعیین شده آن در نظر گرفته می شود. (نیشاپوری، ۱۴۲۵ هـ/ ۲۰۰۴ م: ۱۳۴)

وجائب ومکلفیت های زنی که در حالت إحداد بسر می برد: هدف از

مکلفیت ها و وجائب زنی که در حین إحداد یا ترک زینت به سر می برد، این است که، زن در این حالت از کدام نوع آرایش و تزئینات با کدام شرائط حق استفاده کردن را دارد؟ و از چه نوع آرایش و اسباب زینتی اجازه مستفید شدن را در آن حالت ندارد؛ که به صورت فشرده ذیلا به توضیح موضوع متذکره پرداخته می شود:

۱- زنی که در حالت إحداد است باید از تمام خوشبوی ها در مدت این مدت اجتناب نماید. زیرا رسول الله -صلی الله علیه وسلم- فرمودند: «وَلَا تَمَسَّ طِيبًا» (شیبانی، ۱۴۱۶ هـ: ۳۰۲/۶). یعنی در دوران إحداد زن باید از اشیای خوش بوی استفاده نکند، هم چنان زن در حالاتی از خوشبوی استفاده می کند که قصد جلب توجه همسرش برای همبستر دارد، این در حالی است که در این مدت هیچ راهی برای آن وجود ندارد؛ اما در مورد خوردن و نوشیدن برخی از خوردنی های خوشبو در میان فقها اختلاف نظر وجود دارد، که با توجه به طولانی شدن موضوع بحث از بیان تمام مسائل مرتبط به حکم آن صرف نظر می شود.

۲- از پوشیدن تمام لباس‌های زینتی با ید خود داری کند. زیرا، تمام اهل علم اتفاق دارند بر این که زنی که در حالت إحداد قرار دارد برایش حرام است که از لباس‌های زینتی استفاده نماید. هم‌چنان در جز دیگر حدیث آمده است: «وَلَا تَلْبَسْ ثَوْباً مَّصْبُوغاً إِلَّا ثَوْبَ غَصْبٍ» (شیبانی، ۱۴۱۶ هـ: ۳۰۲/۶). یعنی زن محدده نمی‌تواند لباس‌های رنگین بر تن نماید به‌جز لباس عادی و کم رنگ که میتواند آن را بر تن کند.

۳- از استفاده آرایش و زینت بدنی نیز باید خود داری نماید. مانند: رنگ ناخون، سرمه و سائر آرایش‌های بدنی. زیرا در بخش دیگر حدیث مذکور از استفاده سرمه و مانند آن منع گردیده است: (وَلَا تَكْتَجِلْ) (شیبانی، ۱۴۱۶ هـ: ۳۰۲/۶). یعنی زن محدود باید سرمه برچشمانش نکند، همین‌گونه در حدیث به این موضوع اشاره گردیده است «وَلَا الْحُلِيَّ وَلَا تَخْتَصِبْ» (شیبانی، ۱۴۱۶ هـ: ۳۰۲/۶). یعنی از استفاده آرایش و رنگ ناخون اجتناب نماید. (مقدیسی، ۱۴۱۴ هـ: ۲۲۷/۱۱).

محل سکونت زنی که در حالت إحداد به سر می‌برد: راجع به این که آیا محل اقامت زن بالای شوهر و یا اقارب آن در حین إحداد لازم است یاخیر؟ فقها اختلاف نظر دارند، اما به‌خاطر جلوگیری از طولانی شدن موضوع، فقط دیدگاه فقهای احناف را توضیح خواهیم داد. از نظر فقهای احناف تهیه‌ی محل خاص اقامت برای زنی که در حالت إحداد قرار دارد بالای اقارب شوهرش، لازمی و ضروری نیست (شوکانی، ب.ت: ۲۴۳/۱). به‌خاطری که در این زمینه دلیل واضح وجود ندارد، اما اصل بر این است که زن در همان خانه‌ی که در حین وفات شوهرش به‌سر می‌برد، در همان خانه إحداد و عده اش را سپری می‌نماید، برابر است که خانه شوهرش باشد و یا خانه والدینش، البته اضافتی که در حدیث در مورد (يُؤْتِيَهُنَّ) ویا (أَسْكِنِي فِي يَتِيكِ) در حدیث آمده است اضافه مالکیت نیست، بلکه اضافه سکناست؛ هم‌چنین آیات و احادیثی که در زمینه موجود است دلالت بر سپری نمودن این وجیه شرعی دارد نه بر وجوب سپری نمودن إحداد و عده در محل خاص. (شوکانی، ب.ت: ۲۴۴/۱).

رسم و رواج‌های ناپسند معاصر إحداد: متأسفانه برخی از انسان‌ها در جوامع امروزی بر اساس سلیقه‌ها و طبائع شخصی که ناشی از هوا و هوس نفسانی آن‌ها بوده است، موارد و مسائلی را در موضوع إحداد ایجاد و احداث کرده‌اند که، هیچ اصل و اساس شرعی نداشته و لزوماً با نصوص شرعی و احکام اسلامی در تضاد و تناقض می‌باشد، البته امور نامشروع إحداد که از عادات مردم ناشی شده و هیچ ربطی به دین پاک اسلام ندارند، ذیلاً بر شمرده می‌شوند:

۱- خود داری زن از شانه کردن موی سر در مدت زمان إحداد؛

- ۲- گوشه نشینی زن محدوده به گونه‌ی که در انظار مردم ظاهر نشود، و هم‌چنان عقیده بر این که هرگاه اگر کسی او را در این ایام ملاقات نمود روز های عده اش افزون گردد؛
 - ۳- لازم ساختن برخی زنان لباس و رنگ خاص را در این مدت بر خود، مانند لباس سیاه و یا خاکستری و غیره در مدت زمان إحداد؛
 - ۴- خود داری زن از غسل کردن در طول هفته، به استثنای روز جمعه؛
 - ۵- امتناع از هر گونه فعالیت و کار در خانه مانند، خیاطی لباس و کار های دستی دیگر برای مدت یک الی دو سال؛
 - ۶- خود داری از بلند شدن در سطح (بام) خانه هرچند که ضرورت هم ایجاب نماید؛
 - ۷- باور به این که برای زنی که در حال إحداد است هم صحبت شدنش با مردان جواز ندارد؛
 - ۸- عقیده بر این که دیدن چهره و تصویر شوهر بعد از وفاتش برای زن جائز نمی‌باشد؛ البته به استثنای عکسی که در وثیقه‌های شوهر و یا اسناد ضروری وی باشد که عدم رویت آن حرج است؛
 - ۹- باور بر این که برای زن نابالغ اصلاً عده و إحداد لازم نمی‌باشد؛
 - ۱۰- عقیده برخی گروه های افراطی بر این که هرگاه مرد متوفا چند همسر داشته باشد، ایام عده بالای آن‌ها تقسیم می‌گردد، و هر کدام شان بصورت جدا گانه مکلف به سپری عده و إحداد نمی‌باشند؛
 - ۱۱- باور بر این که هرگاه مرد متوفا دارای بیشتر از یک زن باشد، و یکی از آن‌ها حامله باشد، و از زن حامله اولاد ذکور تولد شود، عده و إحداد از زن دومی برداشته می‌شود؛ (مصلح، ۱۴۳۳هـ.ق: ۸۹). قابل ذکر است که رواج‌های فوق در برخی از نقاط افغانستان، پاکستان و کشور ایران میان برخی از فرقه‌ها و گروه‌ها مروج بوده و به آن معتقد اند. هم‌چنان موضوعات فوق و مانند آن از مسائلی اند که در جهان معاصر به اساس عادات ناپسند و رواج‌های غیر مشروع از طرف عده‌ی شکل گرفته اند، که هیچ یک از آن‌ها نه تنها که به شریعت اسلام ربطی ندارند، بلکه اساساً در تضاد با إحداد شرعی می‌باشند، به دلیل این که در هیچ یکی از آن‌ها اساس و مبنای دینی به چشم نمی‌خورد. (مصلح، ۱۴۳۳هـ.ق: ۹۰)
- بنابر این، برای زن مسلمان عمل کردن به مسائل فوق در ایام إحداد قطعاً جواز ندارد، و هرگاه اگر به یکی از آن‌ها در مدت إحداد عمل نماید، مرتکب حرام شده و مجازات شرعی در پی خواهد داشت. البته قابل یاد آوری است که این رسم و رواج‌ها نه تنها در مسأله‌ی سپری نمودن إحداد، بلکه در تعزیت داری، سپری نمودن عده و دیگر موضوعات مرتبط نیز وجود دارد، که می‌توان از پاره نموده یخن، چنگ زدن بر روی و اقدام به خود کشی در مصیبت از طرفی برخی از انسان‌های که از دین آگاهی ندارند، نام برد.

نتیجه گیری

از لابلای مباحث و مطالب فوق چنین نتیجه گرفته می شود که، دین مبین اسلام مانند دیگر زوایای زندگی، به مسأله إحداد توجه همه جانبه نموده و برای توضیح آن احکام خاصی را بصورت همه جانبه بیان نموده است. راجع به إحداد شرعی و مسائل مرتبط به آن آیات، احادیث و دیدگاه های فقهی زیادی وجود دارد که در روشنی آنها می توان حکم إحداد شرعی را به وضاحت دانست، البته حکم إحداد از دیدگاه اسلام واجب است، هم چنان از حکمت های بسیار مهم و اساسی إحداد، دل آسای اقارب متوفا و در نظر گرفتن حالت رقت بار زن محده می باشد. متأسفانه در برخی مناطق و کشور های اسلامی و کشور عزیز مان افغانستان، راجع به نحوه ی إحداد یک مقدار کجروی ها و انحرافات وجود دارد که تا حد توان در این تحقیق بالای آن بحث گردیده است که مطالعه آن خالی از فائد نمی باشد. چنانچه در مباحث مقدماتی بحث گردید، موضوع إحداد نه تنها از نظر اسلام بلکه قبل از سلام در زمان جاهلیت نیز مروج بوده است، اما، تفاوت حکم شرعی و غیر شرعی در این است که، قبل از اسلام مانند دیگر مسائل، إحداد به صورت افراط گونه بررسی گردیده است، اما، شریعت اسلامی این بحث را اعتدل گرایانه تشریع نموده است.

پیشنهادهای

با توجه به بررسی های انجام شده در این تحقیق، موارد ذیل را به منظور جلوگیری از مفاسد اجتماعی در زمینه إحداد و ترویج بیشتر احکام شرعی آن پیشنهاد می نمایم:

۱- به رهبری امارت اسلامی پیشنهاد می نمایم که جهت جلوگیری از رسم و رواج های ناپسند و غلط کمیته خاص و ویژه را غرض از میان برداشتن این رواج ها در دستور کار خویش قرار دهند.

۲- به مراکز علمی و اکادمیک که من حیث عالی ترین مراجع تحقیقی در کشور اند، پیشنهاد می - گردد، تا در زمینه ی إحداد شرعی و احکام آن تحقیقات بیشتر صورت گیرد تا پاسخ گوی نیازهای اجتماعی در عرصه احکام إحداد بوده باشد.

۳- به مسئولین محترم امر به معروف و نهی از منکر امارت اسلامی پیشنهاد می گردد، تا در قسمت احیای احکام ناب اسلامی در زمینه إحداد و نابود کردن رواج های غیر شرعی و ناپسند اقدامات لازم بخرج دهند.

منابع

القرآن الكريم.

- ابن جوزی، شمس الدین (۱۴۱۵هـ/ ۱۹۹۴م)، زاد المعاد فی هدی خیر العباد، چاپ بیست وهفتم، بیروت: مكتبة المنار الإسلامية.
- ابن جوزی، شمس الدین بن محمد معروف به ابن جوزی (۱۳۸۸هـ/ ۱۹۶۸م)، إعلام الموقعین عن رب العالمین، چاپ دوم. قاهره: مكتبة الكليات الأزهرية.
- ابن قدامة، موفق الدین، مشهور به ابن قدامة (۱۳۸۸هـ - ۱۹۶۸م) المغنی فی فقه الإمام أحمد بن حنبل الشیبانی، طبع اول، بیروت: دار الفکر.
- ابن همام، کمال الدین محمد، سیواسی (ب.ت)، فتح القدیر، مصر: المطبعة الكبرى الاميرية.
- اصبھی، امام مالک (ب - ت)، المدونة. مصر: مطبعة النيل.
- أنصاري، محمد بن مکرم، معروف به ابن منظور (۱۴۱۴ هـ ق)، لسان العرب، بیروت: دار صادر.
- بخاری، محمد بن اسماعیل (۱۴۲۲هـ) الجامع المسند الصحيح المختصر من أمور رسول الله صلى الله عليه وسلم وسننه وأيامه، چاپ اول مصر: مطبعة دار طوق النجاة.
- بيهقي، أحمد خراساني (۱۴۲۴ هـ - ۲۰۰۳ م). سنن الكبرى للبيهقي، چاپ سوم بیروت: دار الكتب العلمية.
- ترمذی، محمد، (ب . ت) سنن الترمذی الجامع الصحيح، مصر: مطبعة دار احیاء الكتب العربية.
- جوهری، اسماعیل بن حماد، (۱۴۰۷ هـ)، الصحاح فی لغة العربية، بیروت: دارالحضارة العربية.
- دهخدا، علی اکبر (ب.ت) لغت نامه دهخدا، تهران: چاپ خانه مجلس.

سرخسی، محمد، شمس الأئمة السرخسی، (۱۴۱۴هـ - ۱۹۹۳م) المبسوط، بیروت: دار المعرفة.

سلامی، زین الدین (۱۴۱۷ع هـ - ۱۹۹۶ م). فتح الباری شرح صحیح البخاری. سعودی: مكتبة الغرباء الأثرية المدينة النبوية.

قطب، محمد (۱۴۰۸هـ-۱۹۸۸م)، جاهلیة القرن العشرين، بیروت: دار الشروق. کاسانی، علاء الدین الحنفی (۱۹۸۶م) بدائع الصنائع فی ترتیب الشرائع، بیروت: دار الکتب العلمیة.

مرداوی، علاء الدین ابی حسن سلیمان (۱۳۷۸ هـ). الإنصاف فی معرفة الراجح من الخلاف علی مذهب امام احمد بن حنبل. قاهره: مطبعة السنة المحمدية. مصری، زین الدین مشهور به ابن نجیم (۱۴۱۷ هـ ق - ۱۹۹۷م) بحر الرائق شرح كنز الدقائق، بیروت: دار الکتب العلمیة.

مصلح، خالد بن عبد الله، (۱۴۳۳هـ) احکام الاحداد، بیروت: دارالکتب العلمیة . مناوی، محمد (۱۴۱۵هـ.ق - ۱۹۹۴م)، فیض القدیر شرح الجامع الصغیر من احادیث البشیر والنذیر، بیروت: دارالکتب العلمیة.

نووی، یحی بن شرف الدین (۱۴۱۲هـ - ۱۹۹۱م)، روضة الطالبین وعمدة المفتین، بیروت: المکتب الاسلامی.

نیشاپوری، مسلم بن الحجاج أبو الحسن (ب - ت) المسند الصحیح المختصر بنقل العدل عن العدل إلى رسول الله صلى الله عليه وسلم، بیروت: دار إحياء التراث العربي.

وزارة الأوقاف والشئون الإسلامية - الكويت، (۱۴۰۴ - ۱۴۲۷ هـ)، الموسوعة الفقهية الكويتية، كويت: دارالسلاسل.

